TÜRKİYE DİYANET VAKFI

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

EK 2

KÂFÛR, Ebü'l-Misk – ZÜREYK, Kostantin

İstanbul 2016

Sahibi
Türkiye Diyanet Vakfı

Yönetim

İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

İcadiye Bağlarbaşı caddesi 40 Üsküdar 34662 İstanbul
Tel : (0 216) 474 08 50 Faks : (0 216) 474 08 74 Elektronik posta : isam@isam.org.tr

Basım, Dağıtım ve Pazarlama

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi, 1. cadde, 358. sokak 11, Yenimahalle 06370 Ankara
Tel : (0 312) 354 91 31 Faks : (0 312) 354 91 32 Elektronik posta : tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir. Yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

ISBN 978-975-389-877-5 (Takım)
978-975-389-889-8 (Ek 2.cilt)

249; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 343-346; Ömer Faruk Akün, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Mirahur Sarı Süleyman Ağa Mücadelesi ile İlgili Bir Konuşma Zabtı", *TM*, XIX (1980), s. 7-64.

Abdülkadir Özcan

SÜLEYMAN SIRRI
(1851-1931)

Beyazıt Camii dersiâmı, dil ve din âlimi.

Kendi doldurduğu tercüme-i hâl varakasına göre 1267'de (1851), nüfus tezkeresine göre ise 1271'de (1855) o dönemde İçel sancağına bağlı olan Ermenak kasabasında (günümüzde Karaman ilinin Ermenek ilçesi) doğdu. Mezar taşındaki 1849 yılı hicrî yılı milâdîye çevirirken yapılan yanlıştan kaynaklanmış olmalıdır. Babası Abdullah Zühdü, dedesi Hüseyin Hüsnü'dür. Önce medreseye girip sarf ve nahiv okuduktan sonra Ermenek Rüşdiye Mektebi'nden mezun oldu (1870). Tekrar medreseye dönerek dil ve edebiyat yanında şer'î ilimlerden İbrâhim el-Halebî'nin Hanefî fıkhına dair *Mülteḳa'l-ebḥur*'una kadar ders gördü ve ardından öğrenimini tamamlamak için İstanbul'a gitti. Beyazıt Camii dersiâmlarından Ermenekli Mehmed Aynî Efendi'nin derslerine devam edip icâzetnâme aldı. Bazı talebelerine verdiği icâzetnâmelerde Ermenek ve İstanbul'da ders aldığı hocalarından on tanesinin ismini kaydeder (*İcâzetnâme*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, vr. 3[a]-4[b]; Osman Huldi, vr. 3[a]-4[a]).

14 Eylül 1876'da Beşiktaş Mekteb-i Rüşdiyye-i Askerîsi'ne Arapça muallimi olarak tayin edildi. Ayrıca İstanbul Sultânîsi'nde din dersi öğretmenliği yaptı. 1879'da Beyazıt Camii'nde ders vermeye başladı. Dört yıl sonra kendisine hareket-i hâric derecesiyle İstanbul müderrisliği tevcih edildi. 14 Ocak 1892'de hareket-i dâhileye, 13 Şubat 1898'de Süleymaniye'ye, 13 Mart 1899'da mahreç mevleviyetlerinden İzmir mevleviyetine, 18 Ocak 1902'de bilâd-i hamseden Bursa pâyesine ve 2 Aralık 1903'te Haremeyn-i Muhteremeyn pâyesine yükseldi. Öte yandan 16 Ekim 1890'da fahrî olarak şeyhülislâmlık bünyesindeki Tedkîk-i Müellefât-ı Şer'iyye Encümeni üyeliğine getirildi. 14 Aralık 1894'te Maarif Nezâreti Encümen-i Teftîş ve Muâyene üyeliğine nakledildi. Yazdığı *Esbâbü'l-felâḥ*, *Ḫulâṣatü'l-efkâr* ve *Kifâyetü'l-müntehî* adlı eserleriyle görevlerindeki başarısından dolayı Maarif Nâzırı Zühdü'nün talebi üzerine 15 Temmuz 1895'te Gümüş İmtiyaz madalyası ve dördüncü rütbeden Mecîdî nişanı ile ödüllendirildi. 16 Eylül 1898'de mevcut memuriyetlerine Mekteb-i Hukuk muallimliği ilâve edildi. 14 Ekim 1900'de görevlerine Dârülfünun Ulûm-i Âliye-i Dîniyye Şubesi fıkıh muallimliği de eklendi. 12 Aralık 1902'de Kütüb-i Dîniyye ve Şer'iyye Tedkik Heyeti başkanlığına tayin edildi. 1904'te hacca gitti. 15 Nisan 1907'de Meclis-i Maârif üyeliğine getirildi. II. Meşrutiyet'ten sonra Meclis-i Maârif'te yapılan düzenleme çerçevesinde 21 Ağustos 1908'de üyelikten kadro dışı bırakıldı. 1 Aralık 1913'te Dârülfünun'daki görevinden emekliye ayrıldı. 28 Ağustos 1931 Cuma günü vefat etti ve Merkezefendi Mezarlığı'na defnedildi. Cumhuriyet döneminde çeşitli illerde valilik yapan Tevfik Sırrı Gür (ö. 1959) onun oğludur.

Süleyman Sırrı, memuriyet hayatı boyunca üstlendiği görevlerin yanında eser yazmakla da meşgul olmuş, emekli olduktan sonra telif faaliyetine devam etmiştir. Eserlerine takriz yazanların isim ve görevleriyle müellif hakkında yaptıkları değerlendirmelere bakıldığında onun şeyhülislâmlık, dârülfünun, Maarif Nezâreti ve tasavvuf çevrelerinde oldukça seçkin bir yere sahip olduğu görülür. Tercüme-i hâl varakasında Arapça ve Farsça konuşup yazabildiğini söyleyen Süleyman Sırrı'nın *Miftâḥu'l-akāid* adlı eserinin başında yer alan "Münâcât"ından şiire de ilgi duyduğu anlaşılmaktadır.

Eserleri. Arapça ve Türkçe on yedi telif ve tercüme eseri olan Süleyman Sırrı'nın eserlerinin çoğu neşredilmiştir. Henüz basılmamış olanların müellif nüshaları, 1927'de kitaplarını vakfettiği Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi Bölümü'ndedir. **Telif. 1.** *Esbâbü'l-felâḥ* (İstanbul 1302). Her birinde bir âyetin çeşitli kaynaklardan yapılan iktibaslarla tefsir edildiği kırk iki bölümden (meclis) oluşmaktadır. İlk yedi bölümde Mü'minûn sûresinin ilk âyetleri tefsir edildiğinden eser bazı kaynaklarda Mü'minûn sûresinin tefsiri olarak geçmektedir. Arapça olan eserin başında ve sonunda yer alan vaaza başlama ve bitirme duaları Arapça-Türkçe karışıktır. Eserin Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki nüshasının (Veliyyüddin Efendi, nr. 3901) kenarlarında ve ek sayfalarda pek çok not bulunmaktadır. **2.** *Miʿyârü'l-maḳāl* (İstanbul 1303). Mantık ilmine ait konuların önce Arapça, ardından Türkçe işlendiği bir risâledir. Kütüphane kayıtlarında ve bazı araştırmalarda yanlışlıkla Giritli Sırrı Paşa'ya nisbet edilen eser üzerine yüksek lisans çalışması yapılmıştır (Elif Özel, *Giritli Sırrı Paşa'nın Türk Düşüncesine Katkıları Mi'yârü'l-Makâl Adlı Eserinin Tercümesi ve Mantık Anlayışı*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012). **3.** *Ḫulâṣatü'l-efkâr ʿalâ Şerḥi'l-ʿAlâḳa* (İstanbul 1305). Mahmûd el-Antâkî'nin mecaz ve kinayeye dair *el-ʿAlâḳa* adlı risâlesine Hâfız Seyyid tarafından yazılan şerh üzerine "kavlühû" tarzında yapılmış bir hâşiyedir. **4.** *Kifâyetü'l-müntehî fî şerḥi Kifâyeti'l-mübtedî.* Birgivî'nin sarf ilmine dair Türkçe eserinin karışık metotla yazılmış Arapça şerhidir (İstanbul 1312; müellif hattı nüshası: Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 4093). **5.** *Kenzü'l-akāid* (İstanbul 1315, 1316). Bir mukaddime, altı bab ve bir hâtime çerçevesinde metin ve şerh üslûbuyla kelâm konularının delilleriyle birlikte ele alındığı bir eserdir. Müellif bu eserini *Miftâḥu'l-akāid* adıyla ihtisar etmiştir (İstanbul 1321). **6.** *Teshîlü'l-lehceti ve's-sarf fî usûli'l-mükâlemeti'l-Arabiyye* (İstanbul 1316, 1325, 1328). İki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde sarf, ikinci bölümünde nahiv konuları, diyaloglardan meydana gelen bol çeviri alıştırmalarıyla dönemi için modern sayılacak bir tarzda işlenmiştir. **7.** *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* (İstanbul 1324). Mekteb-i Hukuk öğrencileri için kaleme

Süleyman Sırrı'nın emeklilik dilekçesi (BA, MF.MKT, nr. 1193-54)

alınmış olup İslâm hukukunun evlenme ve boşanmayla ilgili hükümlerinin İbn Âbidîn'in *Reddü'l-Muḥtâr*'ı esas alınarak açıklandığı bir çalışmadır. **8.** *Vesîletü'l-felâh.* İlmihal konularının ele alındığı eserin her bölümü ayrı ayrı ve 1'den başlayan sayfa numaralarıyla basılmıştır (İstanbul 1328 [*Vesîletü'l-felâh,* Akāid], 1328 [Kitâbü't-Tahâre], 1328 [Kitâbü's-Salât], 1329 [Kitâbü'z-Zekât], 1329 [Kitâbü's-Savm], 1329 [Kitâbü'l-Hac]). **9.** *Medhal-i Fıkıh.* Dârülfünun Ulûm-i Âliye-i Dîniyye Şubesi öğrencileri için yazılmıştır (İstanbul 1329). **10.** *Makāsıd-i Münciye fî siyeri fahri'n-nübüvve.* Hz. Peygamber'in hayatına dair beş ciltlik bir eserdir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 4052-4056). **11.** *Keşf-i Bâl.* Müellif adının zikredilmediği Türkçe *İlmihâl-i Saġīr* adlı kitabın karışık metotla yapılmış bir şerhidir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 4041). **12.** *Kitâbü'l-İbâdât.* Yine Dârülfünun talebeleri için ders notu olarak yazılmıştır (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3968).

Osmanlılar'ın son döneminde çok sayıda Süleyman Sırrı veya Sırrı adlı müellif bulunduğundan bunların birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Meselâ *Mantık* (İstanbul 1310), *Nahv-i Arabî* (İstanbul 1320), *Fezleke-i Sarf-ı Arabî* (İstanbul 1323) adlı eserler de başka Süleyman Sırrı'lara aittir. Müellifin tercüme-i hâl varakasında akaide dair olduğunu söylediği *Câmi'u'l-ahvâl* adlı eserine ulaşılamamıştır.

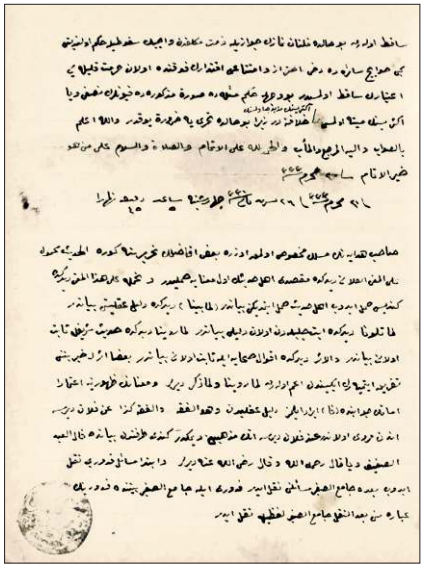
Tercüme. 1. *Tâcü'l-mefârık fî îzâhi'l-Meşârık.* Radıyyüddin es-Sâgānî'nin *Meşâriḳu'l-envâri'n-nebeviyye* adlı eserinin izahlı tercümesidir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3907). **2.** *İzâhu'l-Eşbâh.* Zeynüddin İbn Nüceym'in *el-Eşbâh ve'n-neẓâ'ir*'inin beş cilt halindeki açıklamalı çevirisidir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3963-3967). Eserin başından bir kısmı basılmıştır (İstanbul 1326). **3.** *İzâhu'l-Hidâye.* Burhâneddin el-Mergīnânî'nin *el-Hidâye*'sinin izahlı tercümesidir. Müellif tarafından sekiz cilt olarak tasarlanan eser, yirmi altı defterden meydana geldiği için kütüphane kaydında yirmi altı cilt olarak gösterilmiş ve her üç ya da dört defter bir arada ciltlenmiştir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3955-3962, devamında sayfa numarası konulmadan kitabın toplu fihristi verilmiştir). Bu eserin de sadece "Kitâbü't-Tahâre" kısmı basılmıştır (İstanbul 1330).

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Sicill-i Ahvâl Dosyası,* nr. 3428; BA, DH.SAİD, nr. 72/107-108 (resmî biyografisi); BA, MF.MKT, nr. 265/20 (1312), 273/8 (1313), 383/10 (1315), 457/44 (1315), 693/13 (1321), 762/67 (1321), 984/70 (1324), 1163/53 (1328), 1193/54 (1332); BA, ŞD ML.NF 3072/44 (1328); BA, Y.MTV, nr. 124/43 (1313), 171/90 (1315); BA, İ.TAL, nr. 82/55 (1313), 428/8 (1325); BA, BEO, nr. 1921/144059 (1320), 3040/227928 (1325), 3121/234056 (1325), 4480/335951 (1335); Süleyman Sırrı, *İcâzetnâme* (Öğrencisi Delvinevî Gündoğuzâde Mustafa Remzi'ye verilmiştir), Süleymaniye Ktp., Osman Huldi, nr. 7; a.mlf., *İcâzetnâme* (Öğrencisi Muhammed Râsih b. Abdullah Eskişehrî'ye verilmiştir), Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2715; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 873-874; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler,* Ankara 1968-69, IV, 1436; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı,* İstanbul 1996, IV, 314-315; Ali Adem Yörük, *Mekteb-i Hukuk'un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)* (yüksek lisans tezi, 2008), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 89, 90, 104; *Bir İnsan Bir Devir: İbnülemin Mahmud Kemâl'in Hutût-ı Meşâhîr Defteri* (haz. İsmail Kara – Şemsettin Şeker), İstanbul 2010, s. 166-167; "Tedfîn", *Cumhuriyet,* 29 Ağustos 1931, s. 4.

MUSA ALAK

Süleyman Sırrı'nın *İzâhu'l-Hidâye* adlı eserinin ferâğ kaydının bulunduğu sayfa (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3962, s. 5308)

SÜSSHEIM, Karl
(1878-1947)

Yahudi asıllı Alman şarkiyatçısı.

21 Ocak 1878 tarihinde Almanya'nın Nürnberg şehrinde doğdu. Babası ticaretle uğraşan Sigmund Süssheim, annesi Clara Morgenstein'dir. İlk ve orta öğreniminin ardından Münih'te askerlik görevini yerine getirdi. Daha sonra Jena, Münih, Erlangen ve Berlin üniversitelerinde tarih yanında tabii ilimler, tıp ve felsefe tahsili gördü. Üniversitedeki öğrenimi sırasında Eduard Sachau ve Martin Hartmann gibi şarkiyatçılardan Türkçe, Arapça, Farsça öğrendi. Max Lenz'in danışmanlığında hazırladığı çalışmasıyla (aş.bk.) Berlin Üniversitesi'nde 1902'de doktorasını verdi. Aynı yıl Türkçe'sini geliştirmek amacıyla İstanbul'a giderek bazı aralıklarla 1908 yılına kadar kaldı. Burada Şemseddin Sâmi, Ahmed Midhat Efendi ve İsmail Saib (Sencer) gibi önemli kişilerle tanıştı. Debreli Hüseyin Efendi'den Arapça dersleri aldı. İttihat ve Terakkî Cemiyeti üyeleriyle ilişki kurmaya çalıştı. 1908'de Muhammed b. Muhammed İbnü'n-Nizâm el-Hüseynî el-Yezdî'nin *el-ʿUrâża fi'l-ḥikâyeti's-Selcûḳıyye* adlı Farsça eserini yayımlamak için Kahire'ye gitti, burada Arapça'sını geliştirdi. Kahire'de Jön Türk hareketinin kurucularından Abdullah Cevdet'le görüştü. 1909-1910'da British Museum'da araştırmalar yaptı. 1911'de birkaç ay daha İstanbul'da kaldıktan sonra Almanya'ya dönerek Münih Ludwig Maximilians Üniversitesi'nde Doğu dilleri ve İslâm tarihi dersleri vermeye başladı. Aynı üniversitede 1919'da profesörlüğe yükseldi. Öğrencileri arasında Otto Pretzl, Franz Babinger, Gershom Scholem, H. Joachim Kissling, Karl Heinrich Menges, F. Rudolf Kraus, Hans Striedl ve Bertold Spuler gibi ünlü şarkiyatçılar sayılabilir. 27 Haziran 1933 tarihinde üniversitedeki görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Nazi

Karl Süssheim'in günlüğünün son sayfası

